

Список використаної літератури

1. *Грановский Г.Л.* Алгоритмические и эвристические методы решения экспертных задач / Г.Л. Грановский // Экспертные задачи и пути их решения в свете НТР: сб. научн. тр. ВНИИСЭ. — М.: ВНИИСЭ, 1985. — Вып. 42. — С. 32.
2. *Пустовалов Л.В.* Внутреннее убеждение судебного эксперта при даче заключения / Л.В. Пустовалов, Ю.И. Соседко // Вопросы теории судебной экспертизы и совершенствования деятельности судебно-экспертных учреждений: сб. научн. тр. ВНИИСЭ. — М.: ВНИИСЭ, 1988. — С. 190.
3. *Шляхов А.Р.* Судебная экспертиза: организация и проведение / А.Р. Шляхов. — М.: Юридическая литература, 1979. — С. 55.
4. *Ароцкер Л.Е.* Основные принципы оценки экспертом-почерковедом признаков письма / Л.Е. Ароцкер // Криминалистика и судебная экспертиза: сб. науч. работ. — К., 1975. — Вып. 11. — С. 177.
5. Там же. — С. 179.

Резюме

В статье проанализирован процесс применения экспертных методик при проведении конкретных экспертных исследований, освещены некоторые проблемные вопросы, связанные с реализацией методик в экспертной практике, предложены рекомендации по разрешению проблемных ситуаций.

Summary

In this article the process of applying of expert methods in concrete expert studies is analyzed, some of the issues connected with the implementation of methods in expert practice are highlighted, recommendations for solving problematic situations are suggested.

О.Г. Рувін, доктор юрид. наук, директор

Київський НДІ судових експертиз

Ю.І. Палеха, канд. істор. наук, професор, проректор

Європейський університет

А.О. Полтавський, зав. лабораторії,

Я.Р. Рудницька, мол. науков. співробітник

Київський НДІ судових експертиз

ПОНЯТТЯ ЕКСПЕРТНОЇ МЕТОДИКИ ЯК ДОКУМЕНТА, ЙОГО СТРУКТУРА З УРАХУВАННЯМ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ СИСТЕМ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ, АДАПТОВАНИХ В УКРАЇНІ

Висвітлено проблемні питання розробки та репрезентації експертних методик. Визначено поняття методики як документа в загальнозживаному сенсі, експертної методики, запропоновано структуру експертної методики

Для вирішення експертних задач з урахуванням потреб судово-слідчої практики в держаних спеціалізованих установах, які здійснюють судово-експертну діяльність, проводяться науково-дослідні роботи, у результаті яких створюються нові методики експертних досліджень та актуалізуються вже існуючі. З метою систематизації науково-методичних джерел у будь-якій експертній галузі повинно бути чітко визначено поняття методики експертного дослідження як видання, документа [1]. Особливо, ці питання набувають актуальності на сучасному етапі розвитку судової експертизи в Україні у світлі судової реформи, зокрема прийняття нового Кримінального процесуального кодексу, атестації та державної реєстрації експертних методик тощо.

Питання документування методик (останні — в загальноживаному сенсі), у тому числі експертних методик, або їх (методик) “легалізація” (репрезентація) як різновидів друкованих видань, ставилося неодноразово, як і питання щодо їх (методик) змісту та структури як бібліографічних джерел [2–8]. Проведений аналіз із зазначених питань показує наступне.

Великим тлумачним словником української мови [9] визначено, у тому числі, що методика — це документ, який описує послідовність методів, правил і засобів виконання роботи (2).

Відповідно до ДСТУ ISO 9000:2007 “Системи управління якістю. Основні положення та словник термінів” [10] **методика** або процедура — **установлений спосіб виконання роботи чи процесу, а процес — сукупність взаємопов’язаних або взаємодійних робіт (операцій), що перетворює входи на виходи.**

ДСТУ ISO 9001:2009 “Системи управління якістю. Вимоги” [11] визначено те, що документація системи управління якістю має охоплювати, зокрема, **задокументовані методики**, але, яким чином методики повинні документуватися, не вказано.

При цьому, у ДСТУ 3017–95 “Видання. Основні види. Терміни та визначення” [12], який відповідає міжнародному стандарту ISO 5127/2 у частині визначення видів видань, *поняття методики як видання взагалі відсутнє*. Зазначеним стандартом визначені загальні поняття видань та класифіковано видання за їх цільовим призначенням, за аналітико-синтетичним переробленням інформації, за інформаційними ознаками, за видами неперіодичних видань тощо.

Видання за цільовим призначенням у стандарті класифіковано за 13-ма видами з наданням визначення кожному виду видань. При цьому, слід зазначити, що стандарт в інтерпретації ДСТУ 3017–95 визначений

як нормативне виробничо-практичне видання з комплексом норм, правил та вимог щодо об'єкта стандартизації, установлених та затверджених відповідно до чинного законодавства. Тобто, стандарти є, перш за все, нормативними документами, які обов'язкові для виконання.

Синтез результатів аналізу поняття методики як **установленого процесу роботи** та методики як **документа**, а також результатів аналізу визначень видань за цільовим призначенням, урахуовуючи те, що вони регламентовані, у тому числі, зазначеними вище стандартами, тобто нормативно, дає підстави для визначення поняття методики як видання в загальноновживаному значенні наступним чином. **Методика** — це **нормативне діяльнісно-прикладне виробничо-практичне видання** (видання норм, правил і вимог з конкретних сфер виробничо-практичної діяльності), **що регламентує послідовність застосування системи методів і засобів, а також правил при виконанні певної роботи.**

Синтез же результатів аналізу поняття методики в загальноновживаному розумінні як документа та актуалізованого поняття експертної методики дає підстави для визначення конкретного поняття експертної методики як видання, а саме: експертна методика як видання — документ, який визначає **детально регламентовану** програму вирішення експертної задачі (експертних задач), **яка складається з послідовних практичних та розумових операцій, що спрямовані на пізнання властивостей і зв'язків досліджуваних об'єктів (матеріальних об'єктів, явищ, подій) та передбачають для цього застосування системи методів та засобів, а також правил при проведенні експертного дослідження.**

З наведених вище визначень поняття методики в загальноновживаному значенні, поняття експертної методики, а також їх понять як видань, документів, впливає те, що методика — це **норма** (установлений процес роботи, нормативне діяльнісно-прикладне виробничо-практичне видання, регламентована програма, система приписів тощо — див. вище).

Проведеним інформаційним пошуком серед нормативних видань, що регламентують у системі Національної стандартизації правила побудови, викладання оформлення та вимоги до змісту нормативних документів, виділено ДСТУ 1.5:2003 з аналогічною назвою [13], який відповідає другій частині міжнародного стандарту ISO/IEC Directives, part 2, 2001, NEQ [14]. Незважаючи на те, що зазначений документ фактично регламентує порядок розробки та репрезентації національних стандартів, урахуовуючи певні прогалини у регламентації розробки та репрезентації методик як видань, за наведених вище причин, доціль-

но взяти його (ДСТУ 1.5:2003) вимоги за основу при розробці змісту та структури методик як нормативних видань, а також їх (методик) оформленні.

Так, наприклад, структура стандарту (замість “структура стандарту” — читайте “структура методики”) включає, у тому числі:

- *структурні елементи:*

- 1) елементи передньої частини:

- титульний аркуш;
- передмова;
- зміст;
- вступ;

- 2) елементи основної частини:

- назва;
- сфера застосування;
- нормативні посилання;
- терміни та визначення понять;
- позначки та скорочення;
- вимоги до об’єкта стандартизації (замість “об’єкта стандартизації” — читайте “порядок проведення експертного дослідження”);
- додатки;
- бібліографічні дані.

Крім того, у ДСТУ 1.5:2003 визначено вимоги до змісту кожного з розділів нормативного документа, який розроблюється, та порядку його (нормативного документа) оформлення.

Синтезування ж інформації, викладеної вище, з урахуванням вимог до мінімально необхідної інформації, яка повинна бути визначена у методиці відповідно до ДСТУ ISO/IEC 17025:2006 “Загальні вимоги до компетентності випробувальних та калібрувальних лабораторій” [15], дозволяє визначити структуру експертної методики як видання (документа), а саме:

- титульний аркуш з найменуванням (назвою) методики;
- передмова;
- реєстраційний код у Реєстрі методик проведення судових експертиз;
- зміст;
- вступ;
- нормативні посилання;
- терміни та визначення понять;

- позначки та скорочення;
- сфера застосування методики: експертна галузь, експертні завдання (типові питання), що вирішуються методикою;
- перелік основних об'єктів дослідження;
- порівняльні об'єкти дослідження — стандартні зразки, вихідні етапони, зразки для порівняння: вимоги до них;
- методи, які застосовуються для вирішення експертних завдань, що вирішуються методикою (описи умов застосування методів);
- засоби вимірювальної техніки, дослідницьке (випробувальне) і допоміжне устаткування, витратні матеріали, їх мінімально необхідні характеристики;
- порядок проведення дослідження:
 - попереднє (підготовче) дослідження, у тому числі:
 - установлення параметрів або кількісних показників та границь, що підлягають визначенню;
 - визначення вимог до технічних характеристик апаратури та устаткування, які застосовуватимуться при проведенні досліджень;
 - установлення необхідних умов довкілля та необхідного періоду стабілізації;
 - прикріплення ідентифікаційних знаків (маркування) після ототожнення об'єктів дослідження, поводження з ними, порядок транспортування об'єктів, їх зберігання та готування зразків;
 - перевіряння, необхідні перед початком робіт, зокрема і перевіряння нормального функціонування і, якщо необхідно, калібрування та регулювання устаткування перед кожним його використанням;
 - визначення способу (способів) реєстрації спостережень та результатів досліджень, що планується провести;
 - життя заходів безпеки, яких треба дотримуватися, з урахуванням застережень про ступінь безпеки при роботі на конкретному устаткуванні з конкретними основними об'єктами досліджень;
 - роздільне (аналітичне) дослідження, у тому числі:
 - визначення та застосування критеріїв та (або) вимог до затвердження/відмови в затвердженні результатів, отриманих у ході застосування вимірювальних, інструментальних тощо методів;

- документування результатів застосування вимірювальних, інструментальних тощо методів дослідження (вимірювань, досліджень, у т.ч. режими роботи устаткування тощо) об'єктів з визначенням форми подання (документування);
- піддання результатів досліджень процедурі оцінювання невизначеності.
- експертний експеримент;
- порівняльне дослідження;
- оцінка результатів (синтез) проведеного дослідження та формулювання висновків;
- оформлення ходу та результатів експертного дослідження висновком.
- додатки;
- бібліографічні дані;
- інформація про внесені зміни;
- інформація про розробників.

Список використаної літератури

1. Розробка змісту та структури експертних методик відповідно до вимог міжнародних стандартів систем управління якістю, адаптованих в Україні. Звіт про НДР (заключний), Рувін О.Г. (наук. кер.), Полтавський А.О. (відп. вик.), Бондар М.Є. та ін., Київський НДІСЕ МЮ України, 2012.
2. Створення теоретичних засад формалізації трасологічних методик: Звіт з НДР (заключний) Викон.: Ярослав Ю.Ю. (наук. кер. та відп. вик.). — К.: Київський НДІСЕ, 2003. — 28 с.
3. *Ярослав Ю.Ю., Полтавський А.О.* Уніфікація структури методик експертного дослідження / Ю.Ю. Ярослав, А.О. Полтавський // Судова експертиза. Сучасний стан та перспективи розвитку: Тези доповідей. — К.: Київський НДІСЕ, 2010. — 472 с.
4. *Іщенко А.В., Палеха Ю.І., Ярослав Ю.Ю., Полтавський А.О.* Нові підходи у визначенні змісту, структури, класифікації методик експертного дослідження: Тези доповідей / А.В. Іщенко, Ю.І. Палеха, Ю.Ю. Ярослав, А.О. Полтавський / Матеріали XV Міжнарод. наук.-практ. конф., Київ, 25–26 лютого 2010 р. / Редкол.: І.І. Тимошенко (голова) та ін. — К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2010. — 323 с.
5. *Іщенко А.В., Палеха Ю.І., Ярослав Ю.Ю., Полтавський А.О.* Задокументовані методики експертного дослідження: нові погляди на сталі положення / А.В. Іщенко, Ю.І. Палеха, Ю.Ю. Ярослав, А.О. Полтавський / Криміналістика XXI століття: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 25–26 листоп. 2010 р., — Х.: Право, 2010. — С. 639–644.
6. *Рувін А.Г., Полтавський А.А.* Проблемы методического обеспечения судебной пожарно-технической экспертизы сквозь призму международных стандартов управления качеством, адаптированных в Украине / А.Г. Рувин, А.А. Полтавський / Актуальные вопросы нормативно-правового, методического и организационного обеспечения судебной пожарно-технической экспертизы: Сб. мат. межд. науч.-практ. сем., Мінюст України, КНИИСЭ. — К., 2011. — С. 43–44.
7. *Рувін О.Г., Полтавський А.О.* Шляхи вирішення проблем стандартизації експертних методик з урахуванням міжнародних стандартів управління якістю, адаптованих в

- Україні / О.Г. Рувін, А.О. Полтавський / Експертне забезпечення розслідування окремих видів злочинів: збірник матеріалів науково-практичної конференції. — Київ: Навчально-науковий інститут слідчих і криміналістів Національної академії внутрішніх справ, 2011. — С. 182–184.
8. Рувін О.Г., Палеха Ю.І., Полтавський А.О., Бондар М.Є. Експертна методика як вид видання, його зміст та структура у світлі міжнародних стандартів управління якістю, адаптованих в Україні / О.Г. Рувін, Ю.І. Палеха, А.О. Полтавський, М.Є. Бондар // Междведомственный научно-практический сборник. — Вып. 56, отв. ред. Емельянова. — К.: Министерство юстиции Украины, 2012.
 9. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. — К., Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2007 — 1736 с.: іл.
 10. Системи управління якістю. Основні положення та словник термінів. — ДСТУ ISO 9000:2007. — К.: Держспоживстандарт України, 2008. — 29 с.
 11. Системи управління якістю. Вимоги. — ДСТУ ISO 9001:2009. — К.: Держспоживстандарт, 2009. — 26 с.
 12. Видання. Основні види. Терміни та визначення. — ДСТУ 3017–95. — К.: Держспоживстандарт, 2008.
 13. Національна стандартизація. Правила побудови, викладання, оформлення та вимоги до змісту нормативних документів. — ДСТУ 1.5:2003. — К.: Держспоживстандарт, 2003. — 88 с.
 14. ISO/IEC Directives Part 2 Rules for the Structure and Drafting of International Standards [Електронний ресурс].— Режим доступу: http://iso.gost.ru/wps/wcm/connect/18e86b00455e46e9a614b7e4dffffd2ca/rus_ISO_IEC_Directives_Part_2%3D2004.pdf?MOD=AJPERES.
 15. Загальні вимоги до компетентності випробувальних та калібрувальних лабораторій.- ДСТУ ISO/IEC 17025:2006. — К.: Держспоживстандарт, 2007. — 25 с.

Резюме

В данной работе проведен анализ нормативно-методического обеспечения разработки и репрезентации экспертных методик, определены понятия методики как документа в общепринятом смысле, экспертной методики. Предложена структура экспертной методики как документа, с учетом требований стандартов управления качеством, адаптированных в Украине.

Summary

In this paper, an analysis of regulatory and methodological support of the development and representation of expert techniques was made, were determined the concept of the technique as a document in the common sense, of the expert technique. The structure of a document as an expert technique was suggested, taking into account the requirements of quality management standards adapted in Ukraine.